

لطیفه‌های شیرین فارسی

برگزیده‌ای از لطایف طوایف در ادب فارسی

دکتر غلامحسین غلامحسین‌زاده

غلامحسین زاده، غلامحسین، ۱۳۳۵ - ، گردآورنده.

لطیفه‌های شیرین فارسی: برگزیده‌ای از لطایف طوایف در ادب فارسی /
غلامحسین غلامحسین زاده، پرویز میرزایف، فرهاد سقلی. - مشهد: شرکت به‌نشر،
۱۳۸۳.

۱۹۴ ص. - (شرکت به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی؛ ۶۳۲)

ISBN 964-02-0256- 8

شابک: ۸-۰۲۵۶-۰۲-۹۶۴

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۱۹۱]-۱۹۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. لطیفه‌های فارسی - مجموعه‌ها. الف. میرزایف، پرویز. ب. سقلی،

فرهاد. ج. عنوان. د. شرکت به‌نشر. ه. آستان قدس رضوی.

۸۴۷/۰۰۸

PIR ۲۳۲۳/غ ۸ل ۶

م ۸۳-۳۲۰۸۲

کتابخانه ملی ایران

به‌نشر
انتشارات آستان قدس رضوی

۶۳۲

لطیفه‌های شیرین فارسی «برگزیده‌ای از لطایف طوایف در ادب فارسی»

دکتر غلامحسین غلامحسین زاده

پرویز میرزایف، فرهاد سقلی

صفحه‌آرایی و طراحی گرافیک: مهندس قول‌آثار آزمون

چاپ اول / ۱۳۸۴

۲۲۰۰ نسخه / رقعی

شابک: ۸-۰۲۵۶-۰۲-۹۶۴

حقی چاپ محفوظ است.

به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

دفتر مرکزی: مشهد، ص. پ ۴۹۶۹/۹۱۳۷۵، تلفن ۷-۸۵۱۱۱۳۶، ۸۵۱۱۱۷۰

نمابر: ۸۵۱۵۵۶۰، دفتر تهران: ۸۹۶۲۳۰۱، ۸۹۶۰۶۲۰

آدرس اینترنتی: www.behnashr.com

پست الکترونیک: info@behnashr.com

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۳	۱- ابلهان
	۱-۱. اگر گفتی ۲. می بینی و نمی خوری ۳. مگر کوری ۴. سال دیگر با هم برابریم
	۵. دامپزشک ۶. شمار دیوانگان ۷. بغرین مادر ۸. کمک به خر ۹. فالوده ۱۰
	۱۱. ان شاء الله پولم را دزدیدند ۱۲. خانه ما تاریک است ۱۳. حرف خر ۱۴. با دانه اش
	خریده ام ۱۵. شکر خدا که سوارش نبودم ۱۶. مرد پر خوار بدهکار ۱۷
	می خواستم بدانم فراختر شده؟ ۱۸. نمازت باطل شد ۱۹. روزه مرد خرمرده ۲۰
	ریش واعظ ۲۱. حسودی می کنند ۲۲. نشانی گنج ۲۳. شهری قانون ۲۴. شتر دهم
	۲۵. احمق سوم ۲۶. من زبان می کنم، شما فریاد می زنید ۲۷. دیگر ضدایم در نمی آید
	۲۸. زورت به خر نمی رسد، جلش را می کوبی؟ ۲۹. بز ملا نصرالدین ۳۰. دزد نان
	۳۱. خودم می خرم ۳۲. سر گاو و خمره
۲۸	۲- امیران، وزیران و ندیمان
	۲-۱. ندیم بادمجان ۲. سحر خیز باش تا کامروا باشی ۳. کد خدای بی ارزش ۴. نام
	ابلهان ۵. ریشم را به من ببخش ۶. باز هم خطش ۷. این پدر سوخته ها فرآشند ۸. تا
	اجل کسی نیاید ۹. وزیر باهوش ۱۰. نوکر حاکم است، هر کار بخواهد می کند ۱۱
	۱۲. در کیسه های خداوندان مال ۱۳. ببخشید کتک شما را حلاج خورد ۱۴. مو در لقمه
	مهمان ۱۵. خروس و باز ۱۶. وزیر خدمتگزار ۱۷. وام طولانی ۱۸. فایده مال
	۱۹. بخشش ناخواسته ۲۰. جوانمردی
۱۴۲	۳- بانوان

۳-۱. خوشحالی زیاد ۲. شوهر ششم ۳. آتش داغ ۴. مکر زنان ۵. جوان را تیری بر پهلوی، به که پیری ۶. داماد نابینا ۷. هر دو اهل بهشتیم ۸. بارکش بینی ۹. پستان برود گورستان ۱۰. کدام دیوانه تریم ۱۱. خاتونان و کنیزکان ۱۲. الهی پیش مرگت بشوم ۱۳. سلطه زنان

۱۴- حکیمان ۵۲

۴-۱. بوی بد دهان ۲. درازی عمر ۳. جو می خورد سرگین می دهد ۴. تو مال زمینی ۵. مادر حقیقی طفل ۶. جاذبه همانندی ۷. اسکندر و حکیم ۸. مرگ، آشنای همه خانواده ها ۹. فرستاده خدا ۱۰. ستایش جاهل ۱۱. گربه را پای حجله کشتن ۱۲. بار منت ۱۳. منت دونان ۱۴. ثروت واقعی ۱۵. بهلول در گورستان ۱۶. گورستان، قافله منتظر ۱۷. قدر عافیت ۱۸. آزادگی ۱۹. فواید خاموشی ۲۰. لذیذترین غذا ۲۱. وقت طعام خوردن ۲۲. شراب عقل آشام ۲۳. بهترین و بدترین عضو ۲۴. فرق رفت با آمد ۲۵. روش بیان تعبیر خواب ۲۶. جسارت ایستادن بر گنج

۵- حیوانات ۶۴

۵-۱. حالا هم نوبت رقاصی من است ۲. شتر و گاو و قوچ ۳. رشک خراب بر اسبان جنگی ۴. تا تریاق از عراق آورند ۵. خرد دردمند و گرگ نعلبند ۶. شیر و آدمیزاد ۷. میان پیغمبرها جرجیس را پیدا کرده ۸. زاغ و مار ۹. موش و مار ۱۰. روباه و گرگ پرخور ۱۱. تیزبین مغرور

۶- فسیسان ۷۳

۶-۱. سرکه هفت ساله ۲. مرده چیزی نمی خورد ۳. خسیس و مسافر ۴. اشک رایگان است ۵. مهمانی خسیس ها ۶. حق به گردن ما دارد ۷. سود شکنی ۸. اوزن پهن کرده ام ۹. برادران دیگر نفهمند ۱۰. به خانه ما می برند ۱۱. تعزیت در خانه شماست

۷- دانشمندان ۸۰

۷-۱. تو را در مدرسه اندازم ۲. خانه فقیه ۳. بار ریگ بر شتر ۴. معلم و پوستین خرس ۵. خرا را رها کن ۶. به سوی جامه ها ۷. برای دانسته هایم حقوق می گیرم ۸. مریضی استاد به وهم ۹. بد گویان ۱۰. یکی را او فراموش کرد و دیگری را من

۱۱. قابل عرض ندارم ۱۲. طالع بلند ۱۳. تحیر عوام ۱۴. دانشمۀ ۱۵. یکی مثل خیام ۱۶. مقام دانشمندان ۱۷. فتوا به علما تعلق دارد ۱۸. ترک عادت موجب مرض است ۱۹. واعظ شیاد

۸- دزدان ۹۵

۸-۱. دزد مالباخته ۲. چوب خدا ۳. دعوا سر لحاف ملا بود ۴. مرد دهائی و دزدها ۵. صدایش صبح به گوش می رسد ۶. به قیمتی که خریده بودم ۷. تخم مرغ دزد، شتر دزد می شود ۸. امامزاده ای است که با هم ساختم ۹. نگاه دزدکی ۱۰. آنها دو نفر بودند همراه، ما صد نفر بودیم تنها ۱۱. حق نان و نمک ۱۲. دزد امانتدار ۱۳. ای زبان، سر من بر من نگه دار

۹- زندان ۱۰۴

۹-۱. دیگ ملانصرالدین ۲. اگر نماز ندارم، گیوه دارم ۳. شراب خیالی، و مستی واقعی ۴. حمال ارزان ۵. کارد زیر بالین سنجر ۶. چشم بندی ۷. من هم دیوانۀ قبیله ام ۸. همان کنم که با اهل آن دبه کردم ۹. سرش را برده بودند ۱۰. حساب منفعتهایش را می کند ۱۱. برزگر و خوابگزار ۱۲. چند کار با هم ۱۳. پیروز و کودک

۱۰- شاعران و دبیران ۱۱۶

۱۰-۱. می روم به طویله ۲. شاعری در مبال ۳. منتظر مراثیات را نیز بگویم ۴. خرک سیاه بر در است ۵. شاعر دزد ۶. سگ را گشاده و سنگ را بسته اند ۷. حافظ و امیر تیمور ۸. تو را پهلوی شعرت بیاویزند ۹. پرنده تو پیش افتاد ۱۰. آرد نمازد ۱۱. ناصر خسرو در بصره

۱۱- شاهان ۱۲۳

۱۱-۱. همه در عدل برابر باشند ۲. ده من ریش ۳. معمای پادشاه ۴. اقرار به کافری ۵. کدام شومترین ۶. بدون والی ۷. امیر علیشیر و بشانی ۸. سگ خیانتکار ۹. شبگردی سلطان محمود ۱۰. زیرکی امیر عضدالدوله ۱۱. می توانم فکر همه را بخوانم ۱۲. زه را کشیدند ۱۳. مگس و پادشاه ۱۴. آزمایش فرزندان ۱۵. لقمه را به من بخوران ۱۶. خدایا جانم بستان ۱۷. خواب نیمروز ۱۸. از دولت سر شما ۱۹. اسمش را نیار، خودش را بیار ۲۰. آن گه غم نانی داشتم و امروز تشویش جهانی

۲۱. بند احسان ۲۲. اذان ناپهنگام ۲۳. دیگران کاشتند و ما خوردیم ۲۴. ارزش یک قدح آب ۲۵. از این جواهرات بخور ۲۶. طبق زر

۱۴- طیبیان ۱۴۱

۱۲-۱. داروی چشم برای شکم ۲. تو یک من گیر ۳. بیشتر هم کار می‌کرد ۴. فرق نقاش و طیب ۵. طیب شرمنده ۶. استخوان لای زخم گذاشتن ۷. مالیخولیا

۱۳- طفیلیان ۱۴۶

۱۳-۱. انگار پدرش تو را شاخ زده ۲. تعارف بیجا ۳. هر چه می‌گوید، عمل می‌کند ۴. چشیدن غذا ۵. کفتها را هم خودت نگه‌داری ۶. وظیفه شناسی ملا ۷. عروسی همسایه ۸. گدای با کرامت ۹. بی‌کفن به خاک بسپار ۱۰. روزی ناحق ۱۱. تاق یا جفت؟

۱۴- طمعکاران ۱۵۲

۱۴-۱. خرمان چه زرنگ و شاد است! ۲. نکند راست باشد ۳. داستان سه شریک راهزن ۴. بدکردار را کردار او کفایت می‌کند ۵. بد از بدتر ۶. سبوی روغن ۷. موش حق ناشناس ۸. انگشت انگشت مگر تا خیک خیک نریزی ۹. جیفه دنیا ۱۰. مثال دنیا

۱۴- ظریفان ۱۵۹

۱۵-۱. سرور خوکها ۲. مدح شما می‌کنیم ۳. پدرت نیز چنین بود ۴. خعلت خاص سلطان ۵. خریگیری ۶. خدا بر در است ۷. توبه این سن نرمی ۸. من هم تو را عوق می‌کنم ۹. این نگاه او را باردار می‌کند ۱۰. اولیاء، کبر و غرور ندارند ۱۱. وجود شما را کم دارد ۱۲. آستین نو، پلو بخور ۱۳. از فقیران چه آید؟ ۱۴. اگر شما آدمی نیستید، من هستم ۱۵. اگر مردی، سر دسته‌هاون را بشکن ۱۶. زن گرفتن ۱۷. شوربای سرد ۱۸. چنان دیگی، چنین چغندری ۱۹. دیوانه سوم ۲۰. بمیر و بدم ۲۱. دزدها و باغیان ۲۲. خرید کله پاچه ۲۳. به خدا دروغ می‌بندد

۱۶- عارفان و صوفیان ۱۶۹

۱۶-۱. نتیجه یک شب همنشینی ۲. جمعه موش ۳. تشویش مال ۴. الفت با مال دنیا ۵. تو چنانکه می‌نمایی هستی؟ ۶. صوفی سایه پرورد مغرور ۷. دیگری بیفتد، گردن

من بشکند ۸. با ده درم ۹. انصاف بده ۱۰. الاغ، سه درجه بهتر است از تو
۱۱. خدای او می‌داند

۱۷- قاضیان ۱۷۵

۱-۱۷. تعلق به جناب قاضی دارد ۲. من حکم به غایب نکم ۳. آن مرحوم، دیگر چه
گفت؟ ۴. گواهی درخت ۵. حاجی مکه ندیده ۶. خوشا به حالت! ۷. خواهرزاده
خاله تو ۸. شهادت کبک ۹. پنبه دزد، دست به ریشش می‌کشد ۱۰. شهادت بر
ناداری من ۱۱. مست و محتسب

۱۸- مدعیان نبوت ۱۸۲

۱-۱۸. او را من نفرستاده بودم ۲. مرده زنده می‌کنم ۳. اطلاع بر ضمائر ۴. پیغمبری،
نه آهنگری ۵. پروردگار من، پروردگار آنهاست ۶. ادعای نبوت ۷. جبرئیل چه
می‌گوید؟ ۸. تو فرعون شو تا من موسی شوم

۱۹- معلولان ۱۸۶

۱-۱۹. عیادت ناشنوا از بیمار ۲. هیچ مرد ۳. کور چراغ به دست ۴. یکی را دو تا
می‌بیند ۵. هر چهار نفر یک مرض دارید ۶. روی مثل تو خیشی نباید دید ۷. هر
کس به فکر خویش است

فهرست منابع ۱۹۱

پیش‌گفتار

انسان موجودی اجتماعی است و میزان نفوذ و سرعت پذیرش او در مجامع مختلف، رابطه مستقیمی با شیوه بیان و نحوه برقراری ارتباط وی با اعضای هر جمعی دارد. در واقع، شیوه سخن گفتن و میزان توانایی هر فرد در حکایت‌پردازی و بذله‌گویی و شیرین‌سخنی بجا، یکی از کوتاهترین و مؤثرترین راههای برقراری ارتباط سریع و صمیمانه است و همچنین هنری است که می‌تواند هر انسانی را در مجامع گوناگون، از تنهایی و انزوا خارج کند و حتی فراتر از آن، وی را در به دست گرفتن ابتکار عمل برای هدایت مسیر مباحث جمعی یاری نماید.

البته کارکرد حکایت‌گویی و مثل‌پردازی، به مجلس‌آراییهای خصوصی یا سخنرانیهای جمعی محدود نمی‌شود، بلکه در محافل بسیار جدی و رسمی، و حتی در مجامع و جلسات سیاسی نیز به عنوان یک ابزار بسیار کارگشا مورد استفاده مدیران و سیاستمداران زیرک و سخنور قرار می‌گیرد؛ و چه بسیار اتفاق می‌افتد که سخنان جدی در قالب حکایات طنز و شوخی بیان می‌شود، یا چه بسیار پاسخهای دندان‌شکن که در همین قالب بازگو می‌گردد.

بزرگان ادب و فرهنگ زبان و ادبیات فارسی، از گذشته‌های دور به این موضوع توجه داشته و کتابهای بسیاری را در این زمینه ترتیب داده و به اهل فرهنگ و سیاست روزگار خود تقدیم کرده‌اند؛ حتی بعضی از وزرا و امرا نیز خود از هنر حکایت پردازی و نکته سنجی بهره کافی داشته‌اند و در این زمینه تألیفاتی را فراهم آورده‌اند.

از روزگاران قدیم، دولتمردان، خطیبان و نویسندگان ایرانی، به حاضر جوابی و نکته سنجی و ذکر تمثیل شهره بوده‌اند و انواع مفاهیم سیاسی، اجتماعی و خانوادگی را در قالب داستانهای شیرین مانند حکایات حیوانات، سیاستنامه‌ها، سفرنامه‌ها یا حکایتنامه‌های متنوع دیگر بیان کرده‌اند و حتی معلمان بزرگی مانند غزالی و سعدی، و شاعران عارف مشهوری همچون سنایی و عطار و نظامی و مولوی، توفیق یافته‌اند دشوارترین مفاهیم دینی و فلسفی و عرفانی را در قالب حکایاتی شیرین و خواندنی، به سادگی و روشنی بیان کنند؛ تعداد این نوع کتابها در ادب فارسی بسیار فراوان و متنوع است.

در کتابی که اینک در پیش روی شماست، کوشیده شده است از میان کتب ادبی مذکور، پس از رعایت پاره‌ای نکات زبانی و اخلاقی، فقط نمونه‌ای از حکایات شیرین و لطیفی که به طبقات مختلف اجتماعی مربوط بوده است، برگزیده و عرضه شود تا خوانندگان محترم با خواندن لطایف مندرج در آن، اوقات خوشی بیابند، و علاوه بر سودجستن از محتوای حکایتها، بتوانند در تعاملات اجتماعی خود نیز از نقل آنها بهره ببرند. آشنایی بیشتر با آثار حکایی و روایی لطیف ادبیات فارسی و مراجعه به اصل کتابها برای مطالعه مطالب بیشتر از امتیازات دیگر مطالعه این مجموعه خواندنی است.

در تدوین این کتاب، لطیفه‌های کوتاهی از حدود شصت عنوان کتاب ادبی فارسی به طور مستقیم یا غیر مستقیم، برگزیده شده و با اندک تصرف و تغییری در بعضی از لغات و عبارات آنها، نقل گردیده است. این لطایف براساس طوایف و

طبقات گوناگون اجتماعی به نوزده فصل تقسیم شده و بر مبنای ترتیب الفبای فارسی کلمات عنوان فصلهای کتاب، تنظیم گردیده است؛ به امید آنکه مورد استفاده خوانندگان عزیز قرار گیرد.

در اینجا وظیفه خود می‌دانم از آقایان پرویز میرزایف و فرهاد سقّلی که تایپ متن فارسی کتاب را عهده دار بوده‌اند و آقای مهندس قول‌آتار آزمون که زحمت صفحه‌آرایی و امور کامپیوتری و گرافیکی آن را کشیده‌اند و جناب آقای جمعه آتایف که با دقت فراوان آن را به زبان ترکمنی ترجمه کرده‌اند و همچنین از آقای محمود رضا برازش که در چاپ کتاب حاضر سهم عمده‌ای داشته‌اند، صمیمانه سپاسگزاری و قدردانی کند و از درگاه خداوند بزرگ برای همه آنان و همچنین خوانندگان گرامی سلامتی و توفیق آرزو نماید.

غلامحسین غلامحسین زاده